

הָיָה רֹכֵב עַל גְּבֵי בְהֵמָה - והבהמה עומדת, אבל בהמה מהלכת עוקרת בכל שעה רגל אחת ועומדת על שלש רגלים, ומה שתחתיהן טמא, שבהליכתה אינה יכולה לעמוד על שתי רגלים בלבד (תוס' ד"ה הי; ר"ש זבים ד, ז). ויש שפירשו שהברייתא עוסקת אף בבהמה מהלכת, ואע"פ שבשעת הילוכה עוקרת רגל אחת ועומדת רק על שלש רגליים, מה שתחתיהן טהור, כיון שאף הרגל שעקרה מסייעת להילוכה, ונותנת לה כח לסמוך על רגליה האחרות. וראיה לכך, שאילו נחתכה הרגל הרביעית או נקשרה כלפי מעלה, לא היתה הבהמה יכולה לעמוד או ללכת (ריטב"א; שיטה להר"ן בשם הרא"ה).

טְהוּרוֹת מִפְּנֵי שְׂכֹלָה לְעֹמֵד עַל שְׁלֹשׁ - וכל רגל נחשבת כאילו היא הרגל הרביעית שהבהמה יכולה לעמוד בלעדיה, ואינה אלא מסייעת. והמשנה סוברת כרבי יהודה שזה יכול וזה יכול נחשב מסייע ופטור, וגם בזה יכול וזה אינו יכול, זה שאינו יכול פטור משום שנחשב כמסייע, ואף לענין טומאת משכב, כל רגל נחשבת כאילו היא המסייעת, ומה שתחתיהן טהור (רש"י; ר"ש ורא"ש זבים ד, ז). אבל מעיקר דברי רבי יהודה שזה יכול וזה יכול פטור לענין שבת, אין להוכיח שמסייע אין בו ממש, מכיון שאפשר שטעמו שכיון שכל אחד יכול לעשות לבדו, אין דרכו לעשות בשנים [וזה אינו יכול וזה אינו יכול חייבים, שדרכם לעשות יחד (ראה רש"י ד"ה וחד, שזה יכול וזה יכול פטורים משום שאין דרכם לעשות בשנים, וראה להלן שנחלקו האחרונים האם טעם זה נשאר למסקנא)], ולכן הוצרכה הגמ' להוכיח מדיני טומאה, שלא שייך בהם טעם זה, ובהכרח שטעמו משום שנחשב מסייע ואין בו ממש (מהרש"א בדעת רש"י ד"ה מפני; ולדבריו למסקנא טעם הפטור בזה יכול וזה יכול אינו משום שלא עשה כדרך המלאכה, אלא משום שנחשב מסייע, וכן כתב החתם סופר. אולם יש שנקטו בדעת רש"י, שגם למסקנא הפטור בזה יכול וזה יכול אינו משום שלא עשה כדרך המלאכה, ראה רעק"א חולין ט, ב, ואבני נזר י"ד שצג, י, וראה גם רש"י להלן ק, ב ד"ה לא יכול).

ויש שפירשו, שאפילו לרבי מאיר שמחייב בזה יכול וזה יכול, טהורות, שהרגל הרביעית אינה נצרכת לנשיאת הזב, ונחשבת רק כמסייע ואינה נושאת את הזב, וכיון שהרגל הרביעית אינה מסויימת, נחשב כאילו כל רגל היא הרביעית, ואינה אלא כמסייע. ודוקא בזה יכול וזה יכול מחייב רבי מאיר, שאין האחד עיקר יותר מחבירו, וכל אחד נחשב כעושה את עיקר המעשה ולא כמסייע (תוס' ד"ה מפני; רשב"א; ריטב"א). ■ להלכה, זב שהיה יושב על גבי המיטה, וארבע טליתות תחת ארבע רגלי המיטה, כולן טמאות, מפני שאינה יכולה לעמוד על שלש [כתנא קמא]. היה רוכב על גבי בהמה, וארבע טליתות תחת ארבע רגליה, כולן טהורות, מפני שהבהמה יכולה לעמוד על שלש, ונמצאת הרביעית מסייע, ומסייע אין בו ממש (רמב"ם מטמאי משכב ומושב ז, ה-ו).

וְכִינּוֹ דְיִמְנִין עֶקְרָה הָא וְכוּ' - גם אם לא עקרה יש לטמאות משום מסייע לסוברים שיש בו ממש, וקושיית הגמ' היא בדרך רבותא, שכיון שפעמים עוקרת זו ופעמים עוקרת זו, יש לטמאות גם בלא דין מסייע, אלא מחמת שהזב נשען עליו ממש (רשב"א).

בְּעֹשְׂתָהּ וְכוּ', שְׁנַיִם שֶׁעָשְׂאוּהָ פְטוּרִין - ושינה מלשון הדרשה שבתחילת הברייתא (לעיל צב, ב) 'בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה', כדי לומר שגם שנים שעשאוה וזה אינו יכול וזה אינו יכול, פטורים. וטעם הפטור הינו משום 'ולא העושה מקצתה', אלא שבא לפרש את הלימוד מהפסוק, 'שהעושה את כולה' לבדו, חייב, ולא 'העושה את מקצתה', וחבירו מקצתה, ונעשית המלאכה על ידי שניהם (ע"פ תוס' ד"ה תלת, ורשב"א).

לְמַעוּטֵי זֶה עוֹקֵר וְזֶה מַנִּיחַ - ודוקא באופנים אלו צריך מיעוט, שלא נאמר שהוצאה או הכנסה בלא הנחה נחשבות מלאכה שלימה, אבל בשאר מלאכות פשוט שאינו חייב על חצי מלאכה, כגון כתב אות אחת וחבירו כתב אות נוספת (תוס' ד"ה חד, ואפיקי ים ב, ד עף ח ד"ה יוסף, בדעתם; וראה תוס' לעיל ג, א ד"ה שניהם).

הִי מַנִּיחָהּ מִיְחִיב - האם זה שיכול חייב, וזה שאינו יכול פטור, שאינו אלא מסייע, או שמא זה שיכול פטור, שלא עשה לבדו כדרכו, וזה שאינו יכול חייב, שדרכו לעשות מלאכה עם אדם נוסף (מהרש"ל וחתם סופר בדעת רש"י ד"ה אין). ויש שפירשו את ספק הגמ', האם זה שיכול חייב, שהוא עושה את עיקר המעשה אבל אינו עושה בכל כוחו, או זה שאינו יכול חייב, שעושה בכל כוחו ויכולתו וזה נחשב עשיית מלאכה (רמב"ן, רשב"א, וריטב"א בשם ה"ד משה ב"ד יוסף, וראה בדבריהם פירוש נוסף, וראה גם ביאורים לעיל צב, ב ד"ה זה אינו). ויש שפירשו, שפשוט לגמ' שזה שיכול ודאי חייב, וספק הגמ' הוא שמא גם זה שאינו יכול חייב, שהרי המלאכה נעשית גם על ידו, אבל אין סברא לחייב את זה שאינו יכול ולפטור את זה שיכול (ע"פ תוס' ד"ה הי, ותוס' רא"ש).

מְסִייעַ אֵין בּוֹ מַמַּשׁ - מי שאינו אלא מסייע בדבר, ואינו יכול לעשותו לבדו, אין בו ממש (רש"י). אבל המסייע סיוע גדול וכגון המסייע לאחר להקיף את פאת ראשו, על ידי שמזמין [-מקרב] לו שער, חייב משום הקפת הראש (מכות כ, ב), שאין כל המסייעים שוים, וסיוע גדול כזה שמזמין לו שער, יש בו ממש (ריטב"א שם בתירוץ ראשון; חתם סופר בדעת הט"א או"ח שכה, א). ויש שסובר שכל מסייע אין בו ממש ופטור, ורק בניקף גזירת הכתוב היא שמסייע חייב (ריטב"א שם בתירוץ שני, וחתם סופר בדעתו; ש"ך י"ד קצח נקודות הכסף א).

רְבִי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר - ורבי שמעון לשיטתו ששנים שהוציאו בשבת וזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור, שכל אחד אינו נחשב כעושה מעשה אלא רק כמסייע, ואף לענין טומאת משכב, כיון שכל רגל לבדה אינה יכולה לשאת את המיטה, נחשבת רק כמסייעת וטלית שתחתיה טהורה (רש"י בפירוש ראשון, וראה הגהות הב"ח; רשב"א; ריטב"א). ויש שפירשו, שאין משכב הזב טמא אלא כאשר הוא נושא את רוב משקל הזב, וכיון שכל רגל לבדה אינה יכולה לשאת את רוב משקל הזב, אינה טמאה משכב (רש"י בפירוש שני; תוס' ד"ה ור"ט). ויש שפירשו ששני הפירושים שנתבארו אחד הם, שכיון שסובר רבי שמעון שזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור, שאין אחד מהם נחשב כעושה מלאכה בשבת, גם לענין טומאה אינו נחשב שרוב משקל הזב מוטל על כל רגל, אבל לחממים שזה אינו יכול וזה אינו יכול חייב, מפני שכל אחד מהם נחשב כעושה את כל המעשה, גם לענין טומאה נחשב שכל רגל נושאת את רוב משקל הזב (תוס' רא"ש; אליה רבא [להגר"א] ביים ד, ד).